

A DUNÁNÁL

Részletek Schiffer Pál és Magyar Bálint dokumentumfilmjéből

A földi paradicsom, a Dávid család története és a Kovbojok után a Hunnia Filmstúdióban elkészült Schiffer Pál és munkatársainak legújabb filmszociográfiája, *A Dunánál*. E legújabbkori filmkamerás falukutatók ezúttal a mai paraszti életforma felmutatásán túl az elmúlt negyven év megélt történelméről kérdezték riportalányaikat. A felszabadulás, a földosztás, a padlássöprő beszolgáltatások, 1956 októberének és a konszolidáció kezdetének élményeiről mesél a nyolcvanöt éves parasztember, az asztalos, az egykori falusi párttitkár, a beszolgáltatásokat vezető funkcionárius, az iskolaigazgató, a községi jegyző — Dunapataj polgárai.

A film operatőre Balogh Gábor és Káplár Ferenc, szerzőtársa és riportere Magyar Bálint szociológus, aki egyébként *Dunapáti 1944—1958* címmel jelentette meg dokumentumszociográfiáját, a környéken végzett kutatásainak eredményeképpen.

Az alábbiakban a dialóglistából közlünk részleteket.

SZEMERÉDI ISTVÁN: 66 éves, nyugdíjas tanár vagyok. 1949-től 1956-ig Dunapatajra voltam igazgató, itt Dunavacsén 1964 óta lakom, 1981-ben mentem nyugdíjba.

KISS ISTVÁN: A Dunapatajhoz tartozó Miklapusztán születtem, parasztcsaládból, Dunapatajra 56—57-ben tanácselnök voltam, azután ideköltöztünk Nógrád megyébe, Tar községbe, és azóta itt élek, 74 óta.

TABA JÁNOS: Kérem szépen, én itt születtem Dunapatajra, 1921. június 3-án, itt nőttem fel, itt jártam elemi iskolába, szüleim gazdálkodók voltak, kis vagy a középparasztsághoz tartoztak, 12 hold kataszteri földünk volt és öt-hat legelő.

SZEMERÉDI: Kisparaszti proligyerek vagyok származás tekintetében, apám vasöntő volt és bár akkor még nem láttam át a társadalom szövevényeit, ez nagy hátrányomra lett. Kitűnő tanuló voltam, de a gimnáziumba Kispesztén nem vettek fel. Akkor nem értettük a dolgot se én, se a szüleim. A képzőbe, akkor polgáriba, tanítóképzőbe kényszerültem így.

TABA: Édesapám azt szerette volna, ha maradok Patajra és gazdálkodok, de én akkor úgy éreztem, hogy talán többet tudok az életben tenni, ha nem maradok az eke szarvánál. Aztán így elhatároztam, hogy mégis csak elmegyek hazulról, és jelentkezem önként katonának.

SZEMERÉDI: A bekerített Budapesten estem fogásba, mondjuk így, hogy a megnyugvás érzésével mentem, mert minden lépéssel azzal a méteres hóban, amiben baktattunk lassanként Oroszország fele, távolabb és távolabb kerültem attól, amit Pésten, a bezárt Pesten láttam, a háborútól, az öldökléstől, úgy éreztem, hogy akármilyen áron is, de az életem megmaradt.

Kikerülve Szevasztopolba, magyar nyelvű broszúrákat osztogattak köztünk, hát olvasó ember lévén, én bizony elolvastam mindet, és kezembe került egy egész kis füzetben Sztalinnak egy egyetemi előadása a dialektikus és történelmi materializmusról, rövid összefoglalásban, tömören, nagyszerű nyelvezettel. Oroszul is tudó társam beszélt nekem Sztalin beszédjének a szépségéről. Egyébként nagyon jó stílusa volt. Átböngészttem, átolvastam, átrágtam magam rajta, és nem értettem belőle sokat. És így szegyenkeztem is, na te magyar tanító, ezek az eddig általunk lenézett oroszok csinálják ezt a dolgot, te meg a kultúrfőlényt, a szentistváni gondolatot képviseled, s ezt meg sem érted. És addig olvastam, amíg nemcsak megértettem, hanem el is fogadtam teljesen. És mintha egy reflektort gyújtanak az ember fejében, talán valami olyasmit, olyan hatalmas élményt adott ez nekem, mert azokba a problémákba, amikre én eddig nem tudtam választ adni — a vallásos nevelés, az isten, a túlvilág, meg ezek a dolgok, amiket csak úgy félretettünk, a társadalmi problémák, hogy miért nem vettek föl engem gimnáziumba, az osztály, az osztályok, az osztályharc és a többi — egyre mélyebben és mélyebben belemerültem, és úgy éreztem, hogy megtaláltam azt az utat, amelyiken lehet, és csak ezen lehet és érdeemes menni.

TABA: Statáriális bíróságot hirdettek azokra a hivatásos katonákra, akik nem jelentkeztek az új hadseregben. Kecskeméten jelentkeztem, aztán be is osztottak Kiskunhalasra, a határőrséghez.

KISS ISTVÁN: Községi jegyző voltam 42-től egész 1950-ig. Kiskőrös községben voltam közigazgatási és anyakönyvvezető segédjegyző.

TABA: És akkor nem telik rá egy hét, kiderül, hogy Tito láncoskutya lett, és egészen megváltozott a határőrségnek a feladata, meg a munkája. Ebbe is beleegyeztem, a végén aztán telt-múlt az idő, 1950-ig határügyi tiszt voltam, és egyszer jön a hadügyminiszter parancsa, hogy engem a mai naptól nyugállományba helyez; kiderült, hogy politikailag nem vagyok megbízható.

SZEMERÉDI: Evvel a hittel és lelkesedéssel jöttem haza, így kezdtem dolgozni Solt mellett egy tanyai iskolában, ott is tettem, amit tudtam, és ennek alapján hamarosan így ismertek meg, és megbecsültek, mondhatom ezt is, és egy év múlva már Dunapatajra neveztek ki igazgatónak.

TABA: Akkor, amikor a választási kampány megindult, Dunapatajról a barátaim, komám megkértek, hogy jöjjenek ide és vállaljam el a tanácselnöki pozíciót. Hát gondolkodtam rajta egy darabig, de amikor érvek-

kel jöttek, hogy itt mindig egy idegen, más községből való, vagy más vidékről való vezető volt, és ha kértek tőle tíz szarvasmarhát, tizenötöt adott be, azért, hogy ő jól teljesítse és az neki előremenetelt jelentsen... Tehát attól félték a patajiak, hogy mindaddig, amíg itten idegen vezetők vannak a tanácsnál, addig ez továbbmegy, és hát azt lehet népnéyzásnak is nevezni, sajnos, mert abban az időben, tudjátok, hogy hogy ment az itt, szív és lélek nélkül, hogy mit kellett teljesíteni, elsősorban a szovjet csapatokat kellett kielégíteni, ki kellett elégíteni a közellátást, a városokat, és hát a szegény parasztság, pont a patajiak is itták ennek a levét. Amikor a végén elváltam, megalkudtunk abban, hogy nem a tanácselnökséget választom, hanem talán a közigazgatásban többet tudok segíteni, és tanácsitkár leszek.

A törvények nem változtak, a beadást éppúgy és anynyira kellett teljesíteni, azonban jöttek direktívák, amelyekben megmondták, hogy na ez a község itt van bajba, a másik ott van bajba, de ezer mázsa búzát le lehet ütni, mondjuk, tíz hektó borral vagy ezer tojással. A feleségem már nagyon jártas volt, tanácsokat adott, hogy mit csináljunk, és akkor behívtuk a kulákokat, a barátaimat, meg a gazdákat, meg a komáimat, akik el voltak maradva természetesen, hogy: Gyula bácsi, most menjen el, vegyen két hektó bort, nem tudom mennyi mázsa búzát, ezzel teljesítette. Akkor ez a törvény volt — még nem volt papíron, de a járástól, megyétől ezt a direktívát kaptuk —, és nem telt bele fél esztendő, sikerült a községnek azt az örült hátralékát föltisztázni. Voltak olyan esetek, amikor nem tudtam másként segíteni, tanácsülés elé vittem, és megszavaztattam, hogy márpedig X, Y nem tudta teljesíteni, ha fölakasztjátok sem. Mert különben bizony voltak olyan komoly problémák, hogy el kellett hozni a terményt, itt van a László Károly bátyám felesége, majdnem szomszédok voltunk, időben nem tudtam neki megmagyarázni a dolgot, elvitték tő-

lük, azt hiszem, Rabosaiék voltak ott, és fölakasztotta magát, a legjobb ismerőse a családjunknak.

SZEMERÉDI: A falusi éles osztályharc jegyében, ahogy egyébként még a 60-as években is volt, a gyerekeknek az osztálykönyvben, a rubrikájukban meg volt jelölve az osztályhelyzetük. A kulák és hasonló az x-es volt. X-es gyereket továbbtanulásra javasolni nem lehetett, ez egy általános érvényű rendelkezés volt. Az igaz, hogy volt, emlékszem, egy-két ilyen tanítványom, aki jó tanuló, kitűnő tanuló volt, és ennek ellenére nem javasoltuk továbbtanulásra, és aláírtam, hogy nem javasolom a származása miatt. Mód volt a kijátszására. A szülők összekötetések és megyebek révén nem egyszer kijátszották, de én nem játszottam volna ki semmiképpen, mert én elfogadtam ezt a gondolatot, ezt az eszmét, még ha egyébre nem, a szubjektív tapasztalatomra hivatkozva is, hát tulajdonképpen történelmi igazságszolgáltatás történt, így mondták, és én is így fogadtam el. Engem azért, mert vasöntő volt az apám, nem vettek fel a gimnáziumba, az egyetemen egy vagy két százalék volt a munkágyerekek száma. Most 40—50 százalékra emelkedett a munkágyerekek száma az egyetemeken, annak következtében, hogy az eddig kiváltságos osztályokat visszaszorították. Visszaszorítottuk.

Ötven, negyven, harminc százalékra morzsolódott le évenként a hittanra járók száma, de a járás erőteljesebb áttörést akart. És ezért egész konkrétan azt az utasítást adták, hogy csak azt a gyereket írathatjuk be hittanra, aki beiratkozott a rendes iskolába is. Addigra azonban a beiratkozás maga, az iskolába való beiratkozás jelentőségét veszítette, szinte odaajutott, hogy a tanítók csak úgy beírták a gyerekeket. Viszont ugyanakkor hittanra csak azt lehetett beírni, aki a rendes beiratkozási kötelezettségének eleget tett. És ennek elég sokan nem tettek eleget. Az viszont igaz, hogy ez az eljárás az én népszerűségemnek jócskán megártott a faluban, ez súlyos dolog volt, sajnálom, hogy ebbe beleestem.

1956-ban valahogy érdekes módon, én, vagy lehet, hogy mi, kommunisták egy kicsit úgy elmaradtunk az eseményektől. 53-ban volt már egy megingás, ez a júniusi határozat, de arról nem is értesültünk mi, és utána rendeződtek a dolgok. Mondjuk úgy, visszaálltak tulajdonképpen, úgyhogy eleinte nem tulajdonítottam nagyobb jelentőséget.

TABA: 56. október 23-án volt a tüntetés a Bem-szobornál. És amiről most beszélek, az két nappal később van, még akkor itt mindig nem történt semmi, de már a hírekből tudtuk, hogy Pesten mi történik. És akkor én beszéltem itten a többiekkel, a községgel — mindenki tudta, az egész község — Dér Laci volt a párttitkár, kértem tőle, mi újság?: „ó nincsen semmi sem”, a rendőrpárancsnokot kértem: „az csak semmi, az egy pesti incidens”. De másnapra aztán egészen megváltozott minden, és láttam, és hallottam, hogy Mádi meg a Rácz Ferkó cigány mennek a párt házához, és föl a tetőre, verik le a csillagot, és hát a forradalom szele teljesen egészében ideért Dunapatajra.

Mentünk azzal az árral, ami jött Budapestről, és ez így ment csak azon a napon, mert másnap azután brigádok szerveződtek a polgári iskolába, és megindult egy ilyen fiatal csoport, a pártházhoz, tanácsházhoz, mit kell elégetni, gyűjtogatni, vagy kit kell kivégezni, ez volt akkor másnap a hangulat.

Akkor bementem a tanácsházára, és két nap bent aludtam, és bent voltam, és valóban jöttek ezek a brigádok, és hát hordták ki a begyűjtési papírokat, már

„Mikor lassan bedübörgött az a tank, na, kinyílt újra a világ”
(Szemerédi István)

azt amit megengedtem nekik, mert ugye a telekkönyvekhez nem engedtem nyúlni, az anyakönyvekhez nem engedtem nyúlni, de mindent mást azt kitakarítottak, a tanácsolóháza udvarára hordták, olyan máglyába, égettek majdnem másnapig is.

SZEMERÉDI: Én otthon maradtam, míg az udvarról valami zajongást nem hallottam, akkor már a feleségem is mondta, de közbe ki is gondoltam, hogy egy vasajtós padlása volt a lakásunknak bent az épületben, fölkeltem szépen, és fölvonultam oda a padlásra. Mire fölvonultam, és bezártam magam mögött az ajtót, már letről hallottam is a zajt. Hát így én csak a feleségem elbeszéléséből értesülhettem arról, hogy bevonultak, mindjárt engem kerestek, egy bajai géppisztolyos kiskatona vezette őket. Megállapították, hogy nemrégén tűnhettem el, még nem lehetek valami messze, de azért ott az előszobában ott volt a könyvespolcom, volt egy ilyen előszobaszekrény, amelyiknek fölül könyvespolca is volt, s a piros színű könyveket kihuzigálták, és ott, az előszoba padlóján vagy kövén, már nem is tudom, ott tűztek el benn a lakásban. És utána végigvonultak, végigdúlták az iskolát, leszaggatták a dekorációt, drapéria meg ilyesmi voltak fönt, nemcsak a Sztalin-képek, romhalmazt csináltak a nagyon szépen dekorált folyosóból. Miután elvonultak, még azt talán tegyem hozzá, hogy egy olyan hűséges kollégám vezette őket, aki egy-két hónappal ezelőtt vette át tőlem a kitudtatót, persze az én föltejesztéseimre, az vezette őket, a tényleges vezetőjük pedig egy Várhegyi nevű cigányember volt, akit megbüntettem, azért, mert a lányát nem járatta iskolába. Na jó, hát ezek végigdúlták az iskolát, én meg levonultam a lakásomra, és az éjszaka többi részét ott töltöttem el.

Másnap reggel szép napos őszi idő lett, Füzesi Annuska szép csengő hangja ébresztett fel, aki túlaradó boldogsággal nagyon szépen énekel, és rendkívül tehetséges énektanár volt, kulák lány, és őt is azért vitték oda Patajra, hogy hát jó kezekben legyen az én iskolámban, az egy ilyen gyűjtőhely volt egyébként, úgy is mondhatnám, hogy bíztak bennem, na. Elég az hozzá, hogy bennem döbbenetes hatást keltett az, hogy az az asszony, aki, tudtuk, hogy kulák, akit támogattunk, aki továbbtanult és énektanár lett, azokban az években ott, aki a leghűségesebben igyekezett kiszolgálni a mi céljainkat, úgy értem a párt céljait és meggyebét, a maga területén, az az asszony most ilyen fölemüle csattogással gyönyörködik talán az elpusztított iskolában, és csinál új dekorációt, hát a piros színt persze mellőzve.

TABA: Érkeztek ide csoportok Pestről, azt hiszem, egy négyes brigád azzal jött, hogy kit kell kivégezni, és mondjuk meg, meg minden, tudtuk, hogy kire pályáznak. Akkor már Dér Laci, a párttitkár az már elbűjt, aztán Szemerédi Pista is elment, meg a többiek, s megmondtuk nekik, hogy az a mi dolgunk a községben, ide nekünk ti nem kelletek, itt vérontás nem lesz, ha egyszer az lesz, hogy lesz független Magyarország, annak lesz biztos egy független magyar bírósága, majd mondja meg az, hogy kinek mi a bűne, és ítélje el, nem mi. És itt a községben nem lesz semmi, azonnal hagyjátok el a községet. Szó nélkül szót is fogadtak, és elmentek. Nem is volt vérontás Patajon, ezt köszönhetem a barátainknak meg a komáimnak, meg az ittenieknek és a tanács-tagoknak is, hogy mellém álltak, illetve nem hogy mellém álltak, együtt mi így gondolkoztunk.

SZEMERÉDI: Hát a feleségem Ordasra ment ki, értem meg egy harmadik tanfai tanító, akivel szintén jó viszonyban voltam, bár elvi tekintetben soha nem árultunk egy gyékényen, az jött be értem, és így motorral hozzájuk mentem ki, és ott töltöttem el három, talán három-négy napot.

TABA: Mindjárt a harmadik napon muszáj volt összehívjak egy közgyűlést, egy nagygyűlést, kidoboltattam, hogy itten tenni kell, itt egyesek vérengzeni akarnak, gyűjtogatni, meg mit tudom én, és döntsön az egész község. Össze kell az egész falut hívni, minden száz ház vá-

lasszon egy személyt, aki addig, míg valami rendesen kialakul. Hát a község vezetőség nélkül nem lehet, meg aztán mi járogattuk a boltokat, mert bizony egyik-másik boltot föl akarták törni, úgyhogy úgy kellett elzavarni néhány embert.

KISS: A gyűlés alkalmával követelték egyes alkalmi szónokok a raktárak széthurcolását. Akkor én lehúztam őket az asztalról, és mondtam egy rövid nyugtató beszédet, és fölkerem a lakosságot, hogy mindenki menjen haza nyugodtan, senki önbíráskodást ne gyakoroljon, nincs szükség a raktárkészletek szétosztására, mert úgysem azoknak a kezébe kerül, akiket illet. Akkor egy perc néma kegyeletet kértem tőlük a Budapesten, az esztelen harcok során esetekkel kapcsolatban.

TABA: Szónoklatok hangzottak el, és akkor intézkedtünk, hogy nem lesz tovább tanácsi név, hanem a községi előjáróságot visszaállítjuk, a gyerekek menjenek tovább az iskolába, úgy mint azelőtt, Tikász Mihályt kértük föl, neveztük föl a Szemerédi helyett, „te vagy az igazgató, és a te kötelességed, hogy a templomba menjenek a gyerekek”.

SZEMERÉDI: Már akkor az én tudomásom nélkül a gyerekeket behívták, holott szünetet adtunk nekik ezekre a bizonytalan időkre, behívták a gyerekeket, és elvonaltatták templomba, közsén.

TABA: A község megnyugodott, és aztán megalakítottuk a nemzeti bizottságot, a nemzetőrséget, azt hiszem, Béla lett az elnök, én maradtam a titkári pozícióban, és hát a tanács tagok mind mellettünk voltak.

KISS: Kijött Cs. Taba vb-titkár, és azt mondotta — a nemzeti bizottság akkor már ülésezett —, hogy menjek be én is, és végezsek esetleg adminisztrációs munkát a nemzeti bizottság kebelén belül. Bementem, a nemzeti bizottság tagjává adoptált, és ott egy darabig részt vettem én is a tanácskozásokon.

TABA: Szóval itt volt rendes őrség, járőröket küldtünk ki, nem volt aztán se gyűjtogatás, se tüntetés, eléggé normálisan levezetődött a forradalom, itt Patajon.

SZEMERÉDI: Hát nem valami vidám hangulatban sétáltam ott a kihalt iskola folyosóin, talán a nevelői szobában álltam bent, november 4-én, egyedül, és néztem ki az utcára, amelyik néma volt, már akkor a segélyszállítmányok Pestnek, ezek már mind úgy lelohadtak, amik először lelkesedést keltettek a faluban, és itt szomorúan néztem a kalocsai utat, az iskola előtt, és egyszerűen egy szovjet tank tűnik föl. Hát... a hadifogság az nem volt fogság, ez volt a rabság, amikor elvették tőlem azt, amiért értelmét láttam a küszködésnek, amikor csalódnom, súlyosan csalódnom kellett egy csomó emberben, akikkel éveken keresztül együtt dolgoztam, és akikben hittem már, és ez a nyomorúságos helyzet, hogy falun kell, tanyán kell bujkálnom, ugye, a pusztá életemet mentsem, és hogy részegek, cigányok meg géppuskák legények törhetnek rám. Az egész rettenetes belső vívódás után, hogy én jártam rossz úton, vagy hát hogy, s mint van ez az egész, mikor lassan bedübörgött az a tank, na, kinyílt újra a világ, talán olyan módon, mint amikor kommunista lettem. Újra felszabadultam, úgy éreztem, újra elkezdődik egy olyan élet, amiért érdemes tenni és... élni.

TABA: Amikor az ostrom ment Budapest ellen, még mi 6-án, 7-én küldtünk élelmiszert, mert jött a kérés Budapestről, hogy a munkásoknak vagy Pest ellátásának valami segítséget adjunk. Azt hiszem, két-öt teherautós szerelvényt küldtem el Budapestre, abban volt bab, borsó, krumpli, minden, amit a községben találtunk, illetve nem találtunk, hozták be a gazdák, és azokat elküldtük Pestre, és akkor a második fordulónál Fákíné, a rokonom, az ment föl, és valahol már Harasztinál az orosz csapatok feltartóztatták őket, és akkor az volt a gondolat, hogy most már bármit küldünk, az most már nem Pestre megy, a Szovjetunióba megy vagy az orosz csapatoknak megy, és akkor ez is leállt, nem telik bele egy hét, akkor itt már a fűtőcán, Kalocsára, Buda-

„Ne éljek vissza a vendég jogával, ne hasonlítsam össze a farmomat az itteni gazdálkodással!”
(Taba János)

pestről egy-egy páncélos oszlop vonult le, és akkor mindenki realizálta, hogy az 56-nak ezzel vége, Dunapatajra is, nemcsak Pesten.

Közben elhatároztam, hogy mi a továbbiakban nem veszünk részt ebben a, ebben a munkában, bárhogy nevezük is, ugyanis voltak nehézségek, az én nehézségem az volt, hogy a törvényt mindenképpen be kell tartatni, és a lakosság se érezzen olyan nagy nyomást, mint a Rákosi érában volt. És azt is éreztem, hogy most, mikor a szovjet hadsereg már visszajön, erről szó sem lehet, itt valami drasztikus változás jön, aminek én nem akarok részese lenni. És akkor azt mondtam, oké, holnap indulunk.

Hát igen, ez az a hely, ahol átkeltünk, november 19-én, itt mentünk át komppal, majd aztán a túlsó oldalon folytattuk az utunkat, és 19-én este már oda is értünk; az osztrák csendőrök a másik oldalon rögtön megtaláltak bennünket, és bevitték ott a laktanyába, ott kaptunk enni, inni mindjárt, aztán bevitték a táborba, a légerba, és ott töltöttünk körülbelül 28–30 napot, amikor aztán átvitték Salzburgba, Salzburgból aztán az amerikai hadsereg repülőgépen szállított át bennünket, és érkezünk az Egyesült Államokba december 25-én, karácsony napján, épp a reggeli órákban landoltunk.

SZEMERÉDI: November negyedikevel a Kádár-kormány utasítása értelmében el kellett volna foglalni újra az igazgatói helyemet. Most azokkal az emberekkel kezdjem el előlről, akikben így csalódtam? És akikben elvesztettem a hitemet, hát nem, ezt, ezt nem. A kalocsai járást sem szerettem. A dunavecsei járást, az itteni vezetőket tiszteltem, ismertem, elismertem, és akkor térdig érő hóban motorozgattam a kis Csapelemen ide, és itt, ebbe a járásba jöttem át, úgyhogy a saját kérésemre január elsejével az apostagi iskolához helyeztek.

KISS: A választásom után a járás megerősített a vb-elnöki tisztségemben, a hivatalos esküt le is tettem.

SZEMERÉDI: Kecskeméten a rendezést felügyelő orosz parancsnok ragaszkodott ahhoz, hogy a Kádár-féle rendeletnek — mindenki foglalja el a helyét — érvényt szerezzenek. Na és Szemerédiről, rólam olyan információkat kapott, nyilván olyan tájékoztatást, hogy

ennek az embernek vissza kell kerülnie a helyére, és csakazértis, mert ez nem csinált semmi olyat, és jól dolgozott. Én viszont már nem akartam visszamenni. Végül aztán, mikor látták, hogy nem megyek vissza semmiképpen, azt az orosz parancsnokot úgy győzték meg, hogy hát felügyelő leszek, és így sok iskolára lesz hatásom, befolyásom, míg mint igazgatónak csak egy iskolára volt. Egy igazgató egy iskola, felügyelő sok iskola, így megértette az orosz parancsnok is, és jóváhagyta a dolgot.

TABA: December 25-e volt, karácsony napján érkezünk, és ahogy landoltunk, hát láttuk a házakat, Amerika az egészen más, az a rengeteg sok építkezés, még Rózsának a könnyei is kihullottak, istenen, ilyen helyre kerültünk, hát mi lesz velünk, hogy lesz, de mindegy, szóval megérkeztünk a táborba, ott két hetet töltöttünk. elláttak ruhával, étellel, és jöttek Amerikából üzlet-emberek, farmerek, egyházvezetők, papok, két hétig vártam, végül Hunyadi nagytiszteletű úr unszolására elfogadtam egy ajánlatot az egyik gyárostól, és Ábrahám Dezső, aki most református püspökünk kint, hóna alá vett, és kivitt, megmutatta a helyet. Egy dollár 25-ért ott dolgoztam hetekig, közben Hunyadi nagytiszteletű úr keresett nekünk lakást, letettem az autózvezetési vizsgát, négy hónap alatt sikerült venni egy öreg Dodge-ot, azt sem volt könnyű, mert több ezer szót már meg kellett tanulni angolul, minden képzés nélkül érkezünk, és láttam azt, hogy márpedig ott nem boldogul senki, aki a nyelvet nem ismeri.

KISS: Egy alkalommal Nyúl János bácsi párttag bejött hozzám, és azt a javaslatot tette, hogy alakítsuk meg az MSZMP-t. Én vállalkoztam is rá, a Végrehajtó Bizottságot összehívtuk, és közöltem velük, hogy mi a kívánsága Nyúl bácsinak. Azonban húzódoztak a tanácsstagok, és így erre nem került sor. Ellenben, amikor megtudták Vörös Sándor és Dusznoki József, hogy mi mit óhajtottunk, hogy náluk nélkül akarjuk megalakítani az MSZMP-t, hirtelen összeugrottak, és ők alakították meg az MSZMP-t.

Akkor öt-hat főből álló csapat jött be a tanácsházára, és arra szólítottak föl bennünket, hogy a Végrehajtó Bizottság mondjon le, és hagyjuk el a tanácsházát. Ezt a körülményt én a járási tanácsnak a tudomására hoztam, de a járási tanács nem volt hajlandó ebbe beleegyezni. Beengedtem őket a konyhaajtón, velük volt egy rendőr is, helybéli rendőr, és ott mindjárt levágták a géppisztolyokat, remegtek, hogy miért, nem tudom, mondtam is nekik, hogy ne remegjenek, ha én nem remegek, maguk kezében van a fegyver és utasítást adtak a helybéli rendőrnek, hogy tartóztasson le. Én kértem tőlük, hogy mutassák fel az ügyészség letartóztatási parancsát, mert a közbiztonsági rendelet ezt előírja. Ők ezen mosolyogtak, derültek, hogy milyen okos vagyok, hogy, hogy tudom, és kérték a rendőrt, a helybéli Kovács nevezetű törzsőrmestert, hogy tartóztasson le. Az megtagadta a parancsot, és nem volt hajlandó, mert nem közölték vele az okot, és nem mutatták föl a letartóztatási parancsot. Akkor ott a szobában, szekrényben feldőltak mindent, és utána magukkal vittek. A Fő út mellett, a dohányáruda mellett állt egy Pobjeda, abba beleültettek, és elvittek a rendőrségre. Ott a rendőrségen a működéssel kapcsolatosan mindenről érdeklődtek, hát nem tetszett nekik, nem volt kielégítő a válaszom, erre föl egy karhatalmista őrnagy jó alaposan összevert, annyira, hogy amikor már Kecskeméten voltam, még bizony enni sem tudtam, annyira fájtak két oldalt az arccsontom és a fogaim. Úgy ettem, hogy a bal kezemet a fejem fölé tettem, a jobb kezemet pedig az állam alá, és így gyakoroltam nyomást, hogy a rágást el tudjam végezni.

Útközben, amikor Soltot elhagytuk, én hátul ültem az ülésen, egy civil nyomozó ült mellettem, az oldalamban nyomta a pisztolyát, elől ült egy karhatalmista százados és a sofőr. Akkor annyit mondott a karhatalmista százados, nincs magának semmi bűne, magának csak

egy bűne van, az, hogy szeretik a községben, mindenki hallgat magára, és attól félünk, hogyha a MUK kezdetét veszi, akkor maga fölhasználja a népszerűségét, és a lakosságot ellenünk fordítja.

TABA: Elbocsájtottak, munkanélküli segélyre mentem, menni kellett minden héten munkát keresni. Hát persze, hogy nem talált az ember munkát, nem volt munka abba az időbe. Valahogy kitartottunk, úgy elkecserekedtem, majdnem visszaszöktem, és akkor összevesztünk Rózsával, hát hogy azért nem lehet ilyen hamar hazaszaladni, persze, hogy nem lehet, egyébként sem lehetett volna, de engem nagyon bántott belül. Aztán belenyugodtam, és mit ad az Isten, lett belőle harminc esztendő. Hát aztán persze a végén kaptam munkát, nem szerettem sosem a gyári munkát, hogy nekem fűjnak és most eszel, most dolgozol, nem szerettem. Eleget hallgattam a hadseregben, ott is a végén a magam ura lettem, hát most Amerikában azzal kezdjem mindig, hogy azt is megmondják, mikor egyek. Így aztán mindig figyeltem az újságokat, és láttam egy hirdetést, ahol házaspárt keresnek sofőrnek és szakácsnak. Na hát ezt meg kell pályáznia. Rögtön írtam, már ahogy tudtam angolul, egy levelezőlapot és elküldtem. 24 órán belül jött a válasz, és hát oda persze beírtam, hogy hol dolgozom, és a gyár vezetőjét kérdezték meg, hogy ki ez a Taba János, és ő látta meg az aláíráson, hogy ez egy tábornok, mégpedig brigadér, general. Sofőr lettem és inas, feleségem szakács, én voltam felelős a bevásárlásért, a gyerekeket hordtam az iskolába, a tábornok sokszor maga ment, néha én vittem be Washingtonba, és így dolgoztunk három évig. A fizetésünk 350 dollár volt kettőnknek egy hónapra. Persze kaptunk ruhát, egyenruhát, lakást, teljes ellátást, de pénzt keveset. Azonban az a pénz nekünk nem kellett semmire sem, ment mind a bankba...

KISS: Kistarcán márciustól augusztusig voltam. Akkor vittek át bennünket Kalocsára, és itt a rendőrségen újra kihallgattak és jegyzőkönyveztek. Az államrend megdöntésére irányuló szervezkedés büntetvével vádoltak, mint szervezőt. Vádoltak engem, hogy a háttérből irányítottam az ellenforradalmat, eltiltottam az elvtárs szó használatát, kommunista mezőőröket leváltottam, akadályoztam a párt megalakulását, röpcédulákat készíttettem, sokszorosítottam és terjesztettem, a Nagy Imre-kormányt dicsőítettem, a Kádár-kormányt báb-kormányznak minősítettem, és a szovjet csapatokat gyáláztam.

Tulajdonképpen az összes ügyészség által emelt vád kártyavárként összeomlott. Az elítélésem tulajdonképpen azért következett be, mert az ügyvédem rábeszélte arra, hogy valamit ismerjek be. Mert 18 hónapot ültem, mondotta ő, ez már rólam le nem mossák, és ha nem ismerem be semmit, akkor a bíróság engem állandóan politikai vitára kényszerít, és nem lesz nyugtom a tárgyalás során. És bizony ez nem következett be. És akkor rábeszélte arra, mert a nyomozás során én nem ismertem be semmiféle bűnösséget, rábeszélte arra, hogy a Mindszentyvel kapcsolatban ismerjem be azt, hogy továbbadtam a Szabad-Kossuth által leadott hírt — bement a szabad Kossuth, hogy győzött a forradalom, és a Mindszentyt kiszabadították —, és átminősítették a vádat izgatásra. Ezért nyolc hónap börtönbüntetésre ítélték, amit kitöltöttek vetek, mert tizennyolc hónapot voltam bent, és tíz hónap tulajdonképpen még bent maradt.

Nagy nehezen, összeköttetés útján elhelyezkedtem a Lenhossék úti Tésztagyárba. Egy alkalommal behívtak a pártirodára, és ott közölték velem, hogy információt kértek a kalocsai járási tanácstól. És a járási tanácstól azt az információt adta a járási tanácselnök, hogy ellenforradalmi tevékenység miatt internálva voltam. Pedig hát ez helytelen információ volt, mert nagyon jól tudtam, hogy nem ellenforradalmi tevékenység miatt ítélték el, és az ügyem fölfelezés alatt volt, és mégis ilyen rosszindulatú információt adott. S ennek alapján a párt-

„Nincs magának semmi bűne, magának csak egy bűne van, hogy szeretik a községben”
(Kiss István)

titkárnő azt mondotta, hogy nem dolgozhatok ott, elküldött a munkaügyire, hogy vegyem át a munkakönyvememet. Ott a munkakönyvememet átadta a munkaügyi nő, hát nagyon rosszul esett, még sírva is fakadtam, hogy miért nem dolgozhatok én még fizikai munkát se. Nekem családom van, én nem arra születtem, hogy én börtönben töltsöm az időmet. Kijöttek a könnyeim, és átvettem a könyvememet, és kijöttem az irodából. Utánam jött egy idősebb munkaügyi nő, és annyit mondott, hogy „Pista bácsi, én látom, maga egy nagyon rendes ember. Ajánlok egyet magának, veszítse el a munkakönyvet, váltson másikat, és akkor próbáljon elhelyezkedni”.

TABA: Mikor 7500—8000 dollár volt a bankban, akkor már éreztünk magunk alatt valami talajt, és elindultam körülnézni farm vagy föld után, mindig szerettem a földet, szüleim is földművesek voltak, én is abban nőttek föl, és akkor ráakadtunk a folyó partján egy elhanyagolt dzsungel farmra, de nagyon olcsó volt. Tettszét az, hogy a vízpartra van kijáró, és a folyó partja is az enyém, s akkor 14 és félezer dollárért megvettük. Ötezer dollárt lefizettünk, kilencezer még maradt adósságban. És közbe, ez volt 1960-ban, a következő évben polgárosodtunk, fölveztük az amerikai állampolgárságot, akkor jogosultam állami kölcsönre, fölvettem 17 és fél ezer dollárt, már volt 9 ezer adósságom, még 17 és felet hozzá, azon megvásároltam a gazdasági gépeket, állatokat vettem, 50 anyakocát beállítottam, és elkezdtünk gazdálkodni.

Kaptam az államtól segítséget, kijöttek tanácsadóként, olyan, mint az agronómus a megyétől, és tervet készítettek vetésforgóra, mindenre, kiszámítottam, hogy mi igen hamar meggazdagodunk két év alatt, mert minden malacon ennyi pénz megmarad, ennyi születik, már előre tudtam mindent. Ment is ez egy évig, mit ad isten, egy olyan vész ütött be a farmra, ami megtizedelte az állatállományt, a kismalac három nap alatt elpusztult. Az adósságot fizetni kell, irány vissza a gyárba. A városban volt a Company, hát az esztergályosságot, úgy ahogy megtanultam, felvették mindjárt jó fizetéssel, de éjszákára. Amúgy sem bírom a gyári munkát, nem éjszaka. Délután négytől hajnali egy óráig munka, akkor aludtam valamennyit, aztán reggel korán ébresztő, ki kapálni, bálázni, meg az állatokat ellátni, mert a teheneket tartottam tovább. Nagyon el voltam keseredve, valamit mást kell csinálni, beiratkoztam az egyetemre. Ott nem messze volt tőlünk. Hát fogalmazást és írást vettem föl angolból, és zenére iratkoztam be. Két szemesztert elvégeztem, úgyhogy éreztem, hogy kicsit többet tudok már angolul, és jött egy ajánlat, egy hotel, 25 szobás Virginiában, és ajánlották bérbe tíz évre. Én azt mondtam a feleségemnek, hogy ettől rosszabb nem lehet, éjjel a gyárban, nappal a farmon, este az iskolában, el kell váltalnunk. Azt mondták a washingtoni magyarok, hogy a Taba megbolondult, belement olyan nagy adósságba, és most 20 ezer dollár évi bérletet fizet, bele fog bukni. Na hát aztán nem volt pénzem se, mondtam a bérbeadónak, nincs pénzem, 20 ezer dollár kauciót kér, én megadom két év alatt, vagy fogadd el a farmomat kaucióba, azt mondja nem kell a farmod, ismerünk. Két év alatt visszaadtam a 20 ezer dollárt, de már az első évben mondom a feleségemnek, te itt vannak a vendégek, talán jobban menne a motel, ha étkeztetnénk is. Nem telik bele négy hónap, ott volt az étterem. Az is belekerült másik 14—15 ezer dollárba. És ezzel aztán gyökeresen megváltozott az amerikai életünk.

Nagy plakátokat szerkesztettem, újságba hirdettem, végén aztán jöttek, jöttek, szaporodtak, három, négy hónap után annyi lett a vendég, hogy negyven ülőhely nem lett elég. Kibővítettem egy motelszobát, hozzáadtam, 60 ülőhely, az sem elég, másik évben egy másik motelszobát földadtam, hozzáépítettük, már volt száz ülőhelyem, hát mit ad isten, az sem elég, volt vendégem, jó vendég, jött, azt mondja: „hát Mr. Taba, nincs hely, én háromszor próbálkoztam, nem jöhetek be, én nem jövök többet, nem is kísérletezek”. Akkor adta a gondolatot, hát nem elég a száz ülőhely, a szomszéd már régóta agítált arra, hogy ő épít nekem egy nagy éttermet oda, odaadja a földet, mindent, ez az Old Budapest, ami most is megvan nekünk. 220 ülőhely van fönt, 100 alul, 320 ülőhely, na a Taba megint megbolondult, minnek ez a hodály, ki fog idejönni. S mit ad Isten, egy fél év múlva az sem elég. Már megint sorbaállnak. Hát ez borzasztó, szerették a cigányzenét, szerették a töltött káposztát, a gulyást, az amerikai steaket, és a francia ételeket is fölvettem, német ételt is, különböző európai és amerikai ételeket, és ezzel aztán végleg be is futottunk, és így ment tovább. A gazdálkodásnál az alapot azonban mégiscsak a farm adta, anyagilag úgy jártam a farmmal, hogy 90 dollárért vettük holdként, 168 hold volt, és mocsaras, azt alácsöveztük, följavítottuk, az értéke fölment, vízparton volt, négy, öt holdakat eladtam belőle, még mindig van 125 holdam belőle. Harminoötszörösére fölemelkedett az ára annak a farmnak, és ha semmit nem csináltam volna Amerikában, meggazdagodtam volna csupán abból, hogy ott egy fél millió dollár fölszaporodik. Az első 35 holdat átadtam a szomszédnak egy nagy gyárra, akkor ezer dollárt fizetett még holdként, azt rögtön befektettem az étterembe, akkor aztán utána 200 ezer dollárt kiárultunk Rózsával, és ebből finanszíroztuk az éttermet, vettem egy másik nagy éttermet a farmtól nem messze a másik fiamnak, az is 250 ülőhelyes volt, s így gazdálkodtunk. Közben az állatnevelést nem hagytam abba, amint

mondta az állatorvos, hogy visszatérhetek a disznónevelésre, vissza is tértem két év múlva, volt, amikor 100, 150 disznót hizaltam, szarvasmarha volt két tucat, aztán nagy kertet csináltunk, és amikor az őzek nem legeltek le, ugye akkor ott sokat produkáltak az étteremnek. Az állatot egy hentes levágta, én vittem az étterembe, és kikapcsoltam a kereskedelmet.

A washingtoni magyar követség többször vendégünk volt, és a tisztviselőkkel elég jó baráti beszélgetésben voltunk, és ők mondták, hogy menjél már haza, már mindenki volt otthon, hogyhogy te nem mégy haza. 71-ben, 15 év távollét után hazajöttünk. Nagyon vegyes érzelmekkel. Hegyeshalomnál a vasúti kalauz a legjobb barátom volt, a dunapataji komák közül Dobor István, az fogadott, és mindjárt kezdtünk beszélgetni, hogy s mint, és így hazaérkezettünk Dunapatajra. Aztán meghívtak rögtön a barátok, a komák, körülkaptak a tsz-be, bent volt a barátaim fele, a végén lekerültünk a pincébe, lehet, hogy többet ittunk, kérdezgettek, feleltem, javasoltam, mit tudom, mit csináltam, s akkor a végén valamit nem jól mondhattam, mert másnap már a rendőrök kerestek, és úgy tudom, úgy hallottam, hogy ki is akartak utasítani az országból, aztán behívtattak Kecskemétre, mondták, hogy ne éljek vissza a vendég jogával, ne hasonlítsam össze a farmomat az itteni gazdálkodással. Mondom, én csak tanácsot akartam adni, de befogom a számat, hát ha nem hiszik el, nem szólok semmit sem, csak próbáltam magyarázni, hogy nem kell a kukoricát már kapálni, meg szárat vágni sem kell. Aztán később magyaráztam, hogy nem kell szántani sem, úgy is lehet kukoricát termelni, nem hitték el, rá 10 évre, mikor jövök: „hát igazad volt, Jánoskám.” „Ugye, most már belátjátok, de mit szenvedtetek ezalatt, míg kapátokat”, mikor én már tudtam, hogy ezt másként is lehet csinálni.

KISS: A Posztógyárban, Csepelen 59-től 74-ig, a nyugdíjazásomig dolgoztam, ott jól dolgoztam, kiváló dolgozói oklevelet kaptam, többször kaptam pénzjutalmat, szocialista aranyérmes, aranyérmes szocialista brigádvezető voltam, és 74-ben onnan költöztünk ide, Nógrád megyébe, Tar községbe.

SZEMERÉDI: 81-ben, 60 éves koromban, ahogy a Munkatörvénykönyv engedte, azonnal nyugdíjba jöttem, és úgy éreztem, hogy végre, de már mikor napközibe kerültem, akkor fölszabadulva éreztem magam a sokféle nyomás alól, és valóra válthattam ifjú korom vágyát, álmát, a lepkeszökédést. A lepkegyűjtést.

TABA: Mindig izgultam az éttermemért, nyomás alatt voltam: egy ilyen politikai nézetből kifolyólag az amerikai nép most befele fordult és patrióta lett, és mi ezért háttérbe szorulunk, és mivel csappant a bevétel, nem azt mondom, hogy vesztettünk, akkor is csináltunk pénzt, de rosszul esett ez a hirtelen változás, olyan nyomást gyakorolt rám, sajnos ráment a szívemre a nagy hajtás, a kétszeres műszak, a végén aztán a koronaerem úgy elszűkült, 90 százalékra, hogy operációra kerültem, és azt mondta az orvosom, „ha élni akarsz, akkor hagyd az üzletet, és menjél ki belőle, felejtse el, szép karriert megcsináltál, mindenki ismeri a Budapestet, nagy színészek, mindenkik ott érkeztek, nem veszítesz, de az életed rámeleg”. Ráhallgattam, és akkor bérbeadtuk az éttermet.

1980-ban vettük ezt a házat, eladtuk a mi házunkat, mamának is volt egy háza, és a kettőből lett ez. És azóta rendszeresen hazajárunk, minden évben, nemcsak hogy hazajárunk. Amerika szép, gazdag, jó ott pénzt keresni, de mégiscsak idegen. Nekünk a hazánk itt van. Ide tartozunk. Nem tudom, hogy mit kellene még itten hozzáfűzni.

KISS: Már csak azért sem érzek haragot, mert hívó ember vagyok, és megbocsájtottam mindenkinek, aki ellenem vétkezett.